

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Кафедра політології

Бакалаврська робота

Освітній ступінь – бакалавр

**На тему: «ПРОТИДІЯ ПРОЯВАМ КСЕНОФОБІЇ У СУЧАСНОМУ
ФРАНЦУЗЬКОМУ СУСПІЛЬСТІ: ДОСВІД ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ
ПОЛІКУЛЬТУРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ»**

Виконав: студентка 4-го року навчання

Спеціальності

052 Політологія

Трикаш Анастасія Миколаївна

Керівник

Дем'янчук Олександр Петрович

доктор політичних наук, професор

Рецензент

Гнатюк Микола Миколайович

доктор політичних наук, доцент

Бакалаврська робота захищена

З оцінкою _____

Секретар ЕК _____

« » _____ 20__ р.

Київ – 2020 р.

Вступ	с. 3 – 5
1 Ксенофобія як соціально - політичне явище	с. 6 – 22
1.1 Поняття ксенофобії: визначення, причини виникнення та міждисциплінарні особливості.....	с. 6 – 17
1.2 Етнополітичні та геополітичні чинники проявів ксенофобії у суспільстві	с. 17 – 22
2 Передумови виникнення ксенофобії у Французький республіці.....	с. 22 – 33
2.1 Історичний аспект виникнення ксенофобії у Франції.....	с. 23– 28
2.2 Соціокультурне відображення етнополітичних настроїв суспільства.....	с. 28 – 33
3 Сучасний стан міжнаціональних суперечностей у Франції.....	с. 33– 45
3.1 Міжнародні правові засади протидії ксенофобії.....	с. 38 – 45
Висновки	46 – 48
Список використаної літератури	с. 49– 55

ВСТУП

Актуальність дослідження. В сучасному світі наповненому процесами глобалізації, постійної міграції, військових конфліктів, соціальної нестабільності питання прояву ксенофобських настроїв в суспільстві є актуальним через сучасний стан переосмислення полікультурних зв'язків у світі. У контексті глобалізації, ксенофобія виступає і механізмом гальмування цих процесів, і приводом для їх прискорення. Рівень дискримінації в кожній окремо взятій країні спонукає її громадян, зважаючи на своє походження, робити вибір між «чужим, серед своїх», або ж «своїм серед чужих». Етноси, як суб'єкти політики виступають рушійною силою етнополітичних процесів, що стають причинами конфліктів та призводять до криз.

В наш час Франція виступає однією з провідних країн в міжнародній політиці та в захисті прав людей. Оскільки, прояви ксенофобії все частіше виникають в українському суспільстві, вважаємо за необхідне вивчення передового досвіду високорозвиненої європейської країни, щодо подолання цих проявів. Політична ситуація яка склалася у Франції, де один з кандидатів у президенти 2017 року відкрито підтримує Росію та визнає референдум в Криму, актуалізує для України вивчення стану захисту прав від дискримінації, сепаратизму та ксенофобії в цій країні. Також, варто зазначити, що дослідження передумов виникнення ксенофобії у Франції і порівняння їх з сучасним станом проявів ксенофобії дає змогу перейняти певний досвід у вирішенні подібних проблем.

Наше припущення засновано на малій кількості сучасних вітчизняних досліджень цієї проблематики, котрі можна знайти у вільному доступі. Так чому сучасне французьке суспільство потерпає від проявів ксенофобії? Які історичні та геополітичні передумови формування ксенофобських настроїв у суспільстві? Як їм запобігти? Та, що найголовніше, як французька влада шукає вирішення цієї проблеми? Саме ці питання є ключовими в нашій роботі.

Таким чином, необхідність визначення чинників виникнення ксенофобських настроїв у Франції, а також їх стратегічних наслідків для міжнародної спільноти обумовили вибір теми дипломного дослідження «Протидія проявам ксенофобії у

сучасному французькому суспільстві: досвід переосмислення полікультурних зв'язків».

Мета дослідження полягає в з'ясуванні джерел та причин формування ксенофобських настроїв у французькому суспільстві та сучасного стану вирішення цієї проблеми на досвіді Французької республіки.

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу теоретичної наукової бази щодо проблематики дослідження феномену ксенофобії, окреслити її види, структуру та особливості.
2. Встановити історичні причини формування та виявів ксенофобії у Франції.
3. Описати способи соціально-культурних проявів ксенофобії у французькому суспільстві.
4. Визначити сучасний стан міжнаціональних суперечностей у Франції.
5. Дослідити стан розробленості міжнародних та внутрішньо французьких законодавчих актів щодо протидії ксенофобії.

Об'єктом дослідження дипломної роботи є ксенофобія як соціально-політичне явище.

Предметом дослідження виступає досвід протидії проявам ксенофобії у сучасному французькому суспільстві.

Методологія дослідження: Під час проведення наукового дослідження ми спиралася на праці вітчизняних та зарубіжних науковців різних галузей науки – політології, психології, історії, конфліктології, соціології, лінгвістики та, навіть, мистецтва. Окрім того, статистичні дані, які були необхідні у частині аналізу сучасного стану французького суспільства у контексті ксенофобських настроїв, нами було опрацьовано матеріали соціологічних досліджень Національного інституту статистики та економічних досліджень Франції, Міністерства внутрішніх справ Франції, та управління верховного комісара з прав людини ООН. Також, нами використано інформацію щодо сучасного стану міжетнічних

конфліктів та проявів ксенофобії у французькому суспільстві з європейських періодичних он-лайн ресурсів. Для аналізу міжнародних та європейських правових документів з протидії ксенофобії, расизму та дискримінації, ми звернулись до офіційного сайту Організації Об'єднаних Націй, сайту французького дипломатичного центру та законодавчого сайту Французької республіки.

Методи дослідження:

— завдяки загальнотеоретичному, міждисциплінарному аналізу та синтезу політологічної, історичної, психологічної та соціологічної літератури з питань ксенофобії, ми змогли розкрити поняття, види, особливості та структуру ксенофобії як соціально-політичного явища;

— методи спостереження, узагальнення та порівняння дали змогу визначити соціально-культурні прояви ксенофобії у французькому суспільстві.

Наша робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (73 найменування, з них 10 – іноземними мовами). Обсяг роботи 54 сторінки. Робота містить 2 таблиці, 3 рисунки .

1 КСЕНОФОБІЯ ЯК СОЦІАЛЬНО - ПОЛІТИЧНЕ ЯВИЩЕ

1.1 Поняття ксенофобії: визначення, класифікація та міждисциплінарні особливості

Явище ксенофобії у сучасній науці розглядається на перетині багатьох дисциплін, з різними підходами щодо визначення даного поняття, його специфіки, видів, природи походження та особливостей. Для детального дослідження проблематики дипломної роботи було проведено аналіз теоретичної бази щодо феномену ксенофобії та вивчення його класифікації.

Ксенофобія виступає цікавим та актуальним для дослідження, але деструктивним для суспільства, явищем. Причина полягає у тому, що феномен вияву ксенофобії у суспільстві є досить поширеним явищем, котре є у будь-якому суспільстві. Ксенофобія є саме тим явищем, що впливає з процесу контакту різних за своїми особливостями суб'єктів соціальних відносин.

По-перше, задля точного розуміння, варто окреслити визначення поняття «ксенофобія» з точки зору різних наукових досліджень.

Феномен ксенофобії завдяки своїй поліаспектності та багатогранності стає предметом дослідження в межах багатьох наук, таких як: конфліктологія [1; 20], яка вивчає особливості виникнення протиріч, сутичок, зіткнень на основі расових чи етнічних відмінностей; політологія [36; 38; 45;] яка аналізує суспільно-політичні процеси, що виступають чинниками міжнародної боротьби; правознавство [28;33], яке має цілий арсенал інструментів для боротьби та врегулювання питань проявів ксенофобії; лінгвістика [29], яка розглядає особливості утворень слів, словосполучень та речень, які зумовлюють зневагу, презирство до «чужих», зокрема, особлива увага надається вивченню «мови ворожнечі» та її впливу на становлення стереотипів; психологія [3; 28], інтересом досліджень якої є психологічні та соціально-психологічні аспекти зародження, формування та прояву ксенофобних тенденцій та інших.

Поняття «ксенофобія» в сучасній науковій літературі має широке коло трактувань. Термін «ксенофобія» конструюється від грецьких слів «ксенос», зі

значенням «чужий» або «незнайомец», та «фобос» – «страх». Ксенофобія трактується як нав'язливе емоційно-психологічне переживання, яке проявляється в непереборному страху перед чимось незнайомим, чужим, незрозумілим, в першу чергу перед іноземцями або «іншими», який може доходити навіть до ненависті [3]. Великий тлумачний словник української мови презентує ширше визначення основного терміна нашого дослідження. В ньому ксенофобія розглядається як хворобливий стан, що виявляється у надокучливому, в'їдливому, неусвідомленому страху перед представниками невідомого, нового для особистості етносу, нової групи; ненависть до незнайомого, чужого; ворожість або страх до іноземців [26]. Поліаспектність поняття «ксенофобія» прослідковується в короткому словнику сучасних понять та термінів, в якому, крім нав'язливого страху перед незнайомими людьми, воно розглядається як нетерпимість та ворожість до чужих; розширюючи цей термін до ненависті та презирства. А об'єктом виступають особи, які відрізняються за релігійними, культурними вподобаннями, національною та територіальною ознакою, що на підсвідомому рівні фіксується як «чуже» [28]

Ще один словник до повторюваного визначення додає, словосполучення «патологічний страх» по відношенню до інших людей, які відрізняються за якоюсь ознакою. Тобто визначає таке почуття, як щось не нормальне, не характерне для більшості представників свого етносу та ірраціональне, таке що погано піддається аргументації. Сприйняття інших як ворогів, як осіб, що своєю «інакшістю» несуть певну загрозу для людини, групи, держави не зважаючи на ступінь прояву відмінностей між «своїми» та «чужими». Частина сучасних науковців-психологів вважають, що прояви ксенофобії можуть бути ознакою психічних відхилень людини. [3; 6; 28].

Розглядаючи ксенофобію у соціально-психологічному вимірі А. А. Кельберг зазначає, що це феноменальне явище, оскільки це - «опредметнена та упредметнена, матеріалізована, забезпечена ідеологічною концепцією ілюзія чужого та незнайомого, при усвідомленій безпорадності перед ним, коли з'являється той самий фантастичний страх, що звільняє від усякої

відповідальності за напрям думок, а в крайніх екстремальних станах - і за образ дій»[20].

Існують різні позиції щодо аналізу феномену ксенофобії в психологічній науці з точки зору індивідуального і групового мислення. Деякі дослідники стверджують, основну роль у проявах ксенофобних реакцій відіграють зовнішні фактори – соціально-психологічний вплив оточуючого середовища, в той час, як особистісні якості індивіда не впливають на якісні і кількісні показники ксенофобних тенденцій особистості [1, с 153-160]. Існує протилежна думка [8] згідно з якою зовнішні соціально-політичні, соціально-психологічні фактори лише доповнюють чинники формування ксенофобії, тоді як характер, рівень виховання та освіти домінує у цьому процесі. Аналіз наукового доробку зарубіжних авторів з проблематики виникнення та формування явища ксенофобії, дозволяє виокремити такі характеристики цього явища як: ірраціональність, емоційність, антипатія, насильницькі дії, агресія, оціночне ставлення, негативні установки до «чужих».

Але, заради формування широкого розуміння цього феномену, варто зазначити, що частина науковців минулого та сучасності вважають прояви ксенофобії лише звичайним інстинктом людини, що є здебільшого деструктивним явищем, але має на меті важливі для соціуму цілі. [3; 37]. Тобто вони трактують ксенофобію, як закладений природою механізм, який поширений в усьому тваринному світі і тому впливає на рівні підсвідомого на поведінку індивіда в ситуації зустрічі з «чужими» суб'єктами – такими, з якими він не може себе ототожнити в ключових ознаках та відчутти себе в безпеці. Вчені, що підтримують цю ідею, вважають що феномен ксенофобії не можливо викоринити, зважаючи на його інстинктивну природу, яка спостерігається в соціумі упродовж всього існування людства.

В біології ксенофобія є одним з інструментів, який дозволяє зберегти не тільки себе, керуючись інстинктом самозбереження, але і свій рід. Саме тому, багато тварин, у яких є примітивні задатки соціальної життя, проявляють ксенофобську поведінку не тільки в міжвидовому плані, наприклад, захищаючись від хижаків,

але і на рівні свого власного виду, коли нетерпимість проявляється до особин, що не входять в клан, сімейство, стадо. Таке ставлення багато сторіч спостерігали люди, що знайшло своє відображення в лінгвістичному прояві - вирази по типу «біла ворона», «чорна вівця» знайомі всім з дитинства. Тобто ксенофобії дослідники вважають природним захисним механізмом, закладеним у всіх тваринах для охорони власного життя, життєдіяльності власного соціуму, збереження виду загалом.

В науковому колі, працюють дослідники, що розглядають та вивчають ксенофобію «на рівні функціонування держави, а отже, суспільних процесів» [22]. В нашому дослідженні ми підтримуємо позицію останніх авторів, оскільки підкреслюємо роль етнополітичних та геополітичних чинників у формуванні ксенофобії та розглядаємо її в масштабах конкретної країни.

В подальшому дослідженні ми будемо використовувати як ключове, найбільш аргументоване та доцільне визначення Ф.С. Бацевича: « Ксенофобія – це різке неприйняття особою чи національною лінгвокультурною спільнотою чужої культури, мови, поведінки, манери спілкування тощо.». Виходячи з такого визначення, державний рівний ксенофобії - це такі прояви, як дискримінація за етнічними, національними, соціально - культурними та іншими ознаками.

Відповідно до цілі цього підпункту, важливо дослідити види ксенофобії. Наявність різних видів ксенофобії є природним у контексті наявності різних видів «подразників», «ключових ознак» для світосприйняття людини. Згідно загальноприйнятої сучасними науковцями системи класифікації, ксенофобія може бути чотирьох видів расова або етнічна, релігійна, соціально обумовлена, нетерпимість до ЛГБТ +. Розглянемо кожен з цих видів детально.

1. Етнічна/Расова – один з найбільш актуальних до вивчення видів ксенофобії, адже расизм, антисемітизм та інші види расової та етнічної дискримінації є досить поширені як в Україні так і по всьому світу. Цей прояв нетерпимості є постійним у контексті дослідження міжетнічних відносин у багатонаціональних країнах. Приклади «етнічних чисток» у країнах Африки

(поширені міжетнічні конфлікти між африканськими племенами у другій половині ХХ століття), Азії (прикладом «етнічних чисток» в Азії можна використати централізоване винищення китайського населення японськими солдатами під час Другої світової війни), Європи (найбільш трагічним виявом расової нетерпимості та цілеспрямованого винищення населення за національною ознакою був Голокост) та Америки (винищення корінного населення в Північній та Південній Америці).

2. Релігійна – цей вид ксенофобії є досить цікавим до вивчення через зменшення кількості проявів конфліктів на цьому підґрунті. Але цей конфлікт зараз проявляється у вигляді синтезу етнічної та релігійної ксенофобії. Як аргумент до вірності мого припущення можу привести приклад з ксенофобією, яка проявляється у відносинах мігрантів з мусульманських країн Африки та Близького Сходу, котрі відправляються зі своїх домівок до країн Європи. Цей синтез проявляється у вигляді наявності одразу двох «подразників», а саме: поява у консервативному щодо культурних особливостей європейському суспільстві представників іншої віри - ісламу, що не був поширеним у Європі до появи мігрантів, та «неєвропейської» зовнішності. Ці два фактори викликають у консервативного та націоналістичного населення Європи негативні емоції, що призводять до формування конфліктів. [5, с. 33]

3. Соціальна, або ж соціально - економічна – цей вид ксенофобії проявляється у нетерпимості частини населення до іншого населення, що має вищий або нижчий «соціальний статус». Задля кращого розуміння цей вид ксенофобії можна описати фразою «конфлікт багатих та бідних». Головною особливістю цього виду ксенофобії можна вважати те, що він існує лише в середині суспільства. На нашу думку, Велику французьку революцію та Жовтневу революцію можна розглядати як конфлікти, що сталися частково через наявність саме соціальної ксенофобії у суспільстві, адже ці революції були «лівими» і мали на меті справедливий розподіл засобів існування між населенням, що було викликано існуванням соціальної несправедливості між двома соціальними станами, соціально-економічної прірви між багатими та бідними. Але питання

аналізу цих двох революцій на предмет соціальної ксенофобії може бути досліджене у контексті окремої наукової роботи.

4. Нетерпимість щодо представників ЛГБТ+ спільноти – цей актуальний на часі вид ксенофобії проявляється у негативному та упередженому ставленні частини населення до представників «сексуальних меншин». Гомофобія у своїй природі є одним з видів ксенофобії щодо представників ЛГБТ+ спільноти. [5, с. 34]

Існує також більш вузька класифікація за проявами по відношенню розміщення «подразника» до суспільства, або ж локалізації конфлікту:

1. Внутрішня – цей вид ксенофобії направлений на представників інших культур, що перебувають всередині суспільства. Цими «представниками» можуть бути як члени національних меншин, як-то роми, євреї, росіяни, греки, араби, азіати, так і представники різних соціальних станів (багаті або бідні), або ж представники сексуальних меншин. Цей вид ксенофобії є природною реакцією суспільного організму на появу «загрози» культурної ідентичності населення. Але природній аспект цієї системи ксенофобії виявляється лише у проявах «обережності» у контактах з представниками інших культур. Будь-які агресивні дії щодо представників інших культур не є природними проявами захисного механізму.[5, с. 51]

2. Зовнішня – ми вважаємо, що цей вид ксенофобії, для кращого розуміння, варто назвати «культурною ксенофобією», адже він виникає лише по відношенню до виявів іноземних культурних елементів, що не є схожими на культурні особливості соціуму, у якому вони намагаються поширитися. Гарним прикладом цього виду ксенофобії є прояви агресивного відношення до роботи місіонерів, котрі намагаються поширити власну релігію у чужих землях. [5, с. 52]

Як вже зазначалось, ксенофобію поділяють на расову, етнічну, релігійну і стосовно груп, що відрізняються за соціальними, культурними, матеріальними чи фізичними ознаками. Відповідно до цього існує певна кількість термінів, якими в різних джерелах описують той чи інший вид ксенофобії, як загального

поняття неприйняття осіб відмінних від заданої. Але ці терміни не є лише складовими ксенофобії, а мають власне значення.

Розглянемо порівняльну таблицю понять близьких за змістом до ксенофобії, які зазвичай плутають та вважають тотожними: (табл. 1.1.)

Поняття	Об'єкт	Суб'єкт	Прояв	Кінцева ціль
Ксенофобія	носії будь яких відмінностей, співпадаючих з «образом ворога»	представники титульної нації	вороже ставлення, нетерпимість, ізоляція, відкрито агресивні дії	аргументація відповідно до кожного конкретного випадку, але в цілому ірраціональна та псевдо обґрунтована
Расова дискримінація	представники відмінної/іншої раси	представники титульної раси	утиснення прав людини за расовою ознакою та розповсюдження ідей расової переваги	ліквідація рівності та рівноправ'я
Расизм	представники відмінної/іншої раси чи відмінного антропотипу	представники титульної раси	розпалення ворожнечі, розповсюдження ідей расової вищості та переваги	панування певної «вищої» раси над іншою, «нижчою»
Націоналізм	представники відмінної/іншої нації, етносу	представники титульної нації	протистояння, розповсюдження ідей національної виключності, винятковості	досягнення переваги своєї нації, неприйняття проявів іншої національної ідентичності

Шовінізм	представники відмінної/іншої нації, етносу, раси	представники титульної нації	розпалення ненависті, зневаги до інших, розповсюдження ідей національної винятковості та переваги	панування титульної нації над іншою
Антисемітизм	євреї	представники титульної нації	вороже ставлення, нетерпимість, ізоляція, відкрито агресивні дії	досягнення переваги своєї нації, шляхом обмеження прав та свобод представників єврейської національності
Сепаратизм	титульна, домінуюча нація, суспільна організація чи політична партія	представники меншин (національних політичних, суспільних та ін.)	відокремлення, відособлення	відокремлення від цілого утворення самостійної одиниці
Сегрегація	представники відмінної/іншої раси чи етносу	представники титульної раси	відокремлення, ізоляція, ігнорування	ліквідація рівності та рівноправ'я
Апартеїд	представники відмінної/іншої раси	представники титульної раси	обмеження прав людини за расовою ознакою, розповсюдження ідей расової переваги	встановлення панування певної раси над іншою

Таб. 1.1. Порівняння понять, близьких до ксенофобії

Глибоке дослідження феномену ксенофобії не можливе без аналізу споріднених з ним понять. Таких як: расова дискримінація, націоналізм, етноцентризм, апартеїд, расизм тощо і таблиця дає стисле і чітке уявлення різниці між ними. На кількох термінах зупинимось більш детально.

Поняття дискримінації (лат. *discriminatio* – розрізнення) розглядають як «навмисне обмеження або позбавлення прав певних груп громадян за їх расовою, національною приналежністю, політичними чи релігійними переконаннями, статтю тощо.» Соціальна психологія визначає дискримінацію, як «зумовлені упередженнями несправедливі дії, невинуватно негативна поведінка стосовно певних соціальних груп чи їх членів». Існують різновиди дискримінації – прихована, або відкрита, насильницька чи психологічна, просте неприязне ставлення або агресивні фізичні дії. [54].

Визначення поняття расової дискримінації затверджено багатьма міжнародними та європейськими правовими документами, зокрема конкретною конвенцією з протидії будь яким проявам цього явища. Расова дискримінація - це будь-які обмеження прав людей на основі їх расової відмінності. В її основі лежить приниження та обмеження прав і свобод в різних сферах суспільного життя осіб за ознакою кольору шкіри, походження його та його близьких. [14]. Міжнародна спільнота виділяє два види расової дискримінації на державному рівні – пряму та опосередковану. Проявами прямої вважається офіційні рішення, які забороняють або обмежують певну діяльність. Наприклад, різні туалети для білих та темношкірих американців в США в середині минулого століття. Опосередкованою дискримінацією може виступати будь яка дія, яка не направлена на конкретну расову чи етнічну групу, але ставить її в гірші умови ніж інших.

Існує, навіть, спеціальна Європейська комісія з протидії та ліквідації расової дискримінації та нетерпимості. На нашу думку, цей вид дискримінації можна розглядати, як один з найбільш розповсюджених проявів ксенофобії в Європі, про що свідчить високий рівень розробленості міжнародних та європейських

документів, увага політичних лідерів та громадських організацій саме до цього питання.[3].

Термін «етноцентризм» описується як «мотиви, виходячи з яких кожен народ вірить, що займає найвище місце не лише серед сучасних народів та націй, а й у порівнянні з усіма народами історичного минулого» [52]. Етноцентризм характеризується сприйняттям індивідами власної групи як еталонної; знецінення інших груп, що супроводжується сприйняттям їх представників як людей «нижчого сорту», «дикунів» тощо, прояв ворожості, презирства та зневаги. В такому визначенні Ю. Давидов окреслює ксенофобію як форму етноцентризму [10]. Стан такої «переваги етносу» визначається за рахунок просування позиції «свого» як єдино можливого найкращого існування в умовах глобалізації, полі культурності та постійного розвитку. Т. Стефаненко визначає найбільш близьким до ксенофобії «войовничий етноцентризм» який включає в себе не лише оцінювання основоположних установок інших груп людей згідно з власною позицією, але й силове її нав'язування оточуючим. [52].

Расизм, це певний світогляд агресивно налаштованих людей, а також політичні теорії і практики, що на ньому ґрунтуються, фундаментом яких є ідея розділення людей на групи за біологічними, фенотипічними та фенотипічними ознаками – колір шкіри, розріз очей, конституція тіла, особливості волосся, та подальшому відповідному ставленні (позитивному чи негативному) до представників різних груп. [14]. Расизм може класифікуватися як одна з форм прояву ксенофобії, але не обмежуватися лише нею[4].

В сучасному суспільстві, де все більше уваги приділяється ментальному та психологічному здоров'ю, з певною частотою з'являються нові поняття для характеристики психічних станів людей, на основі їх упереджень і страхів. Так існує термін «кіріофобія», який означає упереджене, зневажливе ставлення мігрантів до громадян країни, в яку вони мігрували. І на противагу має місце «мігрантофобія» - страх перед «приїзжими». [32]

Тенденція активної протидії будь яким проявам ксенофобії затверджує постулати терпимості та толерантності. Антонімом до ксенофобії можемо

вважати поняття толерантності, як «цінність та соціальна норма громадянського суспільства, що проявляється в праві бути різними для всіх індивідів; забезпеченні стійкої гармонії між різними конфесіями, етичними та іншими соціальними групами; готовності до розуміння та співробітництва з людьми, що розрізняються за зовнішністю, мовою, переконаннями, звичаями та віруваннями» [21].

Як бачимо, ксенофобія не є випадковою «новою хворобою» суспільства. Цей феномен існував на усіх етапах становлення людської цивілізації, адже будь-який контакт суспільства з культурними особливостями, що не є притаманними цьому суспільству, в будь-якому випадку викликає недовіру та обережність, а, згодом, може трансформуватися у агресивну поведінку щодо представника «інших». [5, с. 21]

Аналіз наукового міждисциплінарного доробку дає змогу виділити два основні напрями у вивченні питання ксенофобії як явища – природний і соціально обумовлений. Ксенофобія – як відповідь на появу «не таких як ми». Як явище, що закладене у наших інстинктах, адже у випадку появи чогось, що не вписується у наше світосприйняття, ми будемо поводити себе максимально обережно до формування розуміння цього «подразника» для нашої свідомості. Тобто можна розглядати це поняття як природне, таке що закладене в глибині єства людини. Натомість інші дослідники підтримують позицію, щ «ксенофобія властива лише соціальним групам чи особам, яким притаманний низький рівень культури та освіченості» [21]. Така позиція говорить про можливість профілактичними заходами та корекційними механізмами впливати на прояви ксенофобії особистості. Тобто чим більше знання про зовнішній та свій власний внутрішній світ тим меншою є можливість прояву ксенофобії.

Кількість споріднених понять, більшість з яких науковці відносять до складових ксенофобії, підтверджує розповсюдженість та актуальність дослідження цього явища. Визначені у міжнародних документах поняття,

локалізуються в кожній країні, набуваючи необхідного національного змісту та форми.

1.2 Етнополітичні та геополітичні чинники проявів ксенофобії у суспільстві

В рамках політологічної науки поняття ксенофобії найглибше вивчається в такій частині як етнополітологія. Ключовим об'єктом цієї науки є етнос, який виступає як об'єктом, так і суб'єктом ксенофобії. Етнополітологія вивчає зміст, особливості існування та взаємодії етносів та націй з оточуючим середовищем, їх характеристики внутрішньої та зовнішньої діяльності, чинники процесу їх розвитку і історичному прогресі. Саме це дає змогу визначити першоджерела формування ксенофобії на національному та державному рівнях.

Зважаючи на те, що політикою, в загальному розумінні можна вважати всі сфери взаємовідношень націй та етносів, то будь-які міжетнічні перетини носять політичний зміст. Як і в будь-яких людських відносинах існує три основні моделі – партнерська рівність, силове пригнічення та підкорення. Оптимальною є модель партнерської рівності, коли визнаються права всіх, враховуються потреби та інтереси всіх сторін взаємовідносин, шукаються компроміси і ніхто не зазіхає на майно, права, територію іншого. В такій ситуації не має місця страху та неприйняття, прояви ксенофобії були б можливими лише на мінімальному культурологічному рівні. [29, 32] Але, нажаль, оточуюча реальність показує існування проблем міжнаціональних відносин таких як: нерівність, пригнічення, обмеження та використання в своїх інтересах. Таке ставлення одних і намагання відстоювати свої права інших, небажання йти на компроміс, соціально-економічна нерівність спричиняє появу недовіри, боязні та, як наслідок, конфліктів. В залежності від масштабів того чи іншого аспекту (економічного, культурного, політичного) відносин відбувається загострення або затишшя міжнаціональних чвар.

Одним із чинників, що впливає на формування ксенофобії, а саме етнічної ксенофобії, у суспільстві є, історичні факти та суспільно важливі події. Відома велика кількість держав - сусідів, які історично довго вирішували військовий конфлікт, а спадщина війн впливає, як на переможців, так і на переможених – першим постійно треба доводити правоту своїх дій, а другі прагнуть помсти. Загострюється ситуація в кризові періоди – економічний спад, стихійне лихо, конфлікт інтересів, - актуалізуються історичні етнічні забобони.

Найважливішим етнополітичним та геополітичним чинником формування ксенофобних проявів є територіальний. Його можна розглядати з різних сторін - локалізація етносів, відносно один одного, приналежність та спірність конкретних територій, статус колишніх територій та зон впливу.

Територіальні причини полягають в порушенні або розширенні державних кордонів. Претензії на значимі, економічно вигідні території вирішувались між державами протягом століть, але й досі не всі завершилися. Перспективний регіон з популярним судноплавним маршрутом, з перетином торгових шляхів, з корисними копалинами та високим приростом населення в будь-який момент може стати центром конфлікту. [9] Жодна держава не хоче втрачати можливості економічного розвитку та фінансової автономії, а виступає лише за примноження таких ресурсів. Про це свідчать безкінечні конфлікти на Близькому Сході і періодично виникаючі політичні претензії на Антарктику. В такому контексті геополітичне розташування країни та її населення, може спонукати до виявів ксенофобії по відношенню до чужинців на своїй території. Добросусідські ввідносини на прикордонних територіях майже неможливі, через близькість до уявного і передбачуваного «ворога». З точки зору поділу територій, причиною конфліктів може стати невідповідність етнічних кордонів державним.

Колонізаторська політика минулих століть також виступає чинником формування ксенофобських настроїв в суспільстві. З одного боку громадяни країн митрополій за роки «володіння» певними територіями сформували так званий образ «титкульної нації», як головної, від якого, після здобуття колоніями

незалежності важко позбутися. [30] Таким чином складаються відносини між Францією та державами Північної Африки. З другого боку, громадяни колишніх колоній, які будучи під владою більш сильних країн прагнуть довести, що вони самостійні, самодостатні та незалежні. Вони сприймають колишніх «загарбників» як ворогів, що загрожують цілісності їх нації, і це базується на конкретному негативному досвіді. В такій моделі відносин початкового силового пригнічення завжди формуються негативні міжетнічні установки.

Можливий і інший сценарій. Коли країна-метрополія, визнаючи помилки минулого, всіма доступними способами намагається залагодити ситуацію надаючи переваги вихідцям зі своїх колоній: спрощені процедури перетину кордонів та прийняття громадянства, робочі місця з покращеними умовами та ін.. В такому разі ксенофобні настрої виникають, здебільшого, у корінних етнічних жителів, адже чужинці зазіхають на їх економічну стабільність, соціальну, культурну та етнічну цілісність. Схожа ситуація може виникнути, якщо в владній державі є економічний інтерес до країни, що розвивається.

Головним етнополітичним чинником виступає, притаманна структурі поселення етнічних груп риса - їхня територіальна розпорошеність через історичні події та міграційні процеси. Переселення та евакуація під час військових конфліктів утворюють невеликі етнічні поселення в країнах-союзниках на великій відстані один від одного. Депортація корінного населення, як наприклад кримських татар, в політичних цілях стає причиною етнічного обмеження та відмови від асиміляції для самозбереження національної приналежності, а також проблем право відновлення етнічних територій. [42]

Для визначення інших етнополітичних чинників вважаємо за потрібне, описати основну складову цього поняття – етнос. Історично термін етнос використовується з часів Древньої Греції, де спершу вживався для визначення окремого скупчення людей, об'єднаних за родинним принципом. На подальшому етапі, це певна етнічнооднорідна спільнота людей, об'єднаних за територіальною ознакою, способом комунікації та соціальними зв'язками. З історичної точки зору, формування суспільства відбувалось ланцюговим

розвитком етнос - народність – нація, де вирішальну роль відіграла держава, як соціально, територіально та економічно об'єднуюча функція. [8, с. 12-20] Розвиток націй це постійний процес, який не зупиняється і в наш час, як відомо деякі країни стали незалежними в ХХ столітті і зараз знаходяться в активній фазі формування нації.

Саме так виникають етнополітичні чинники формування ксенофобії, як і виникають нації. Процеси становлення, асиміляції, об'єднання між собою та перед обличчям ворога дають поштовх для розвитку негативних міжетнічних стереотипів. Таким чином утворюються багатонаціональні та полі етнічні держави, в яких встановлюються особливі внутрішньодержавні відносини. Всі політичні рішення країни мають специфікацію відповідно до етнічного складу. Як зазначалось вище, держава стала основною причиною створення нації, тому і відповідає за національні інтереси та національні відносини не тільки на міжнародній арені, але і в середині держави. Влада країни регулює питання рівності прав всіх етносів та націй, етнічної ідентифікації та розвитку культури, мови і традицій, поєднує національні та загальнолюдські інтереси своїх громадян. [51]

Ще одним важливим чинником формування проявів ксенофобії у суспільстві соціально - економічна ситуація в країні у порівнянні з іншими, з якими вона пов'язана – сусіди, стратегічні партнери, колишні колонії чи метрополії. Ситуація глибокої соціально – економічної кризи, на фоні процвітання інших пробуджує ворожнечу і агресію. А розбіжність в економічному і соціальному статусі націй в середині країни може призвести до створення сепаратистських організацій. Бажання виправити ситуацію може досягати критичної точки, що виливається у радикальні дії, з жертвами та хаосом.

Описані вище міграційні, процеси спричиняють певні етнодемографічні зміни, які в свою чергу можуть стати приводом до виявів ксенофобії. В багатьох країнах закон захищає дітей, в незалежності від їх етнічного, національного, расового походження. Приріст населення, за рахунок дітей мігрантів чи біженців, змінює етнонаціональну статистику і уклад в країнах. В розвинених державах, де дітям

надається громадянство по праву народження в країні, а не за етнічним принципом, прослідковується збільшення кількості мігрантів, які бажають таким способом залишитись в країні.

Етнічні розбіжності і різноманіття, як-то мова, культура, традиції теж стають причинами виникнення ксенофобських настроїв в суспільстві. Страх, як рушійна сила неприйняття «чужого» гіперболізується в умовах нав'язування інших цінностей. Такі питання не вирішуються повністю, а лише приглушуються на певний час. Яскравим прикладом закови виступає «мовне питання» в Україні.

Кожна держава, яка стикається з питаннями проявів етнічного неприйняття намагається узгодити інтереси представників різних етносів задля досягнення загальнодержавних результатів. Етнополітика влади різних країн відрізняється між собою, але шукає на оптимальний варіант вирішення міжнаціональних відносин, через передачу досвіду роботи з представниками етносів на території держав світу. В міжнародній практиці подолання етнічних та міжнаціональних конфліктів, серед великої кількості можливих механізмів врегулювання, можна виділити основні постулати – охорона та непорушність прав людини, терпимість та прийняття різноманіття людства, прозорість та демократичність у вирішенні конфліктів.

Поширення ксенофобії у суспільстві – це досить велика проблема, адже, в умовах посилення процесу глобалізації у світі, ксенофобія уповільнює процес культурного, освітнього та наукового обміну. Неможливо обмінюватись знаннями та починати політику «відкритих кордонів» з суспільством, яке з недовірою ставиться до інших. Єдиним методом усунення проблематики наявності ксенофобії у суспільстві є перемога над стереотипами, що панують в суспільстві. Адже саме стереотипи є однією з причин виникнення упередженого ставлення. Наприклад щодо багатьох меншин та релігійних груп в Україні існують стереотипи. Досить поширені стереотипи що євреї хитрі та люблять гроші, усі роми викрадають дітей та торгують наркотиками, католицькі священники мають нахил до педофілії, а усі мусульмани – терористи.

Проблематика існування стереотипів у суспільстві є у наявності опередумов для формування цих стереотипів. Адже деякі факти, на яких засновані стереотипи, справді мають місце і певні прецеденти стають основою для стереотипів у суспільстві.

2. ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ КСЕНОФОБІЇ У ФРАНЦУЗЬКИЙ РЕСПУБЛІЦІ

Окресливши теоретичну базу щодо ксенофобії, споріднених понять, видів, етнополітичних та геополітичних аспектів її формування у соціумі розглянемо особливості формування та проявів цього феномену в одній з найвпливовіших Європейських країн сучасності – Французькій республіці.

Франція – це держава з високим рівнем життя, освіченим законослухняним населенням та пропагандою європейських цінностей толерантності, терпимості, прийняття та поваги до «різнобарв'я» людства. Зважаючи на це, постають питання: Чи присутні в державі такого рівня ксенофобія, дискримінація або ж навіть расизм? Яким чином вони проявляються? Та які причини їх виникнення? Тож розглянемо поставлені питання.

2.1 . Історичний аспект виникнення ксенофобії у Франції

Французька республіка – світська держава Західної Європи з багатовіковою історією, традиціями та відчутним впливом на міжнародній політичній арені. Крім материкової частини, своєї метрополії володіє територіями в Центральній Америці, Африці, Океанії та острови в Тихому та Індійському океанах. За розмірами заморських володінь Франція посідає третє місце у світі, але в різні історичні періоди займала і перше і друге місце.

Історичне становлення Французької республіки вплинуло не тільки на етнічний та геополітичний склад держави, але й на рівень сприйняття ворогів та самоідентифікації, як цілісної нації, а отже становить цінність для нашого дослідження.

В епоху Середньовіччя французи та англійці перебували в перманентному стані військового конфлікту через поділ територій, релігійні та політичні розбіжності, кульмінацією яких стали релігійні війни. Сприйняття однієї нації іншою ґрунтувалося на військовому образі нападника та чужинця. Крім зовнішнього ворога, в XVI-XVII століттях в середині країни йшла боротьба з гугенотами, яким у висновку гарантували громадянські права, а також зміна релігій - прийняття католицизму. [8, с. 89]

19 липня 1870 року Франція оголосила війну Пруссії, аргументуючи це тим, що хотіла зберегти в Європі домінуюче положення та була проти об'єднання Німеччини. Франція програла за півроку, що призвело до падіння Другої французької імперії. Франкфуртський мир 1871 році, мирний договір між Німеччиною і Францією, фіксував передачу країні-переможниці Ельзасу і північно-східної частини Лотарингії, зобов'язання сплатити 5 мільярдів франків контрибуції, також на території Франції залишалися німецькі окупаційні війська. Це поглибило німецько-французькі протиріччя і стало приводом для французів виражати своє невдоволення в характерній для них сатирично-саркастичній формі – у німців з'явилися неприємні прізвиська. [56]

В кінці 80-х рр. XIX ст. в умовах політичної та економічної кризи Третьої республіки у Франції виник буланжизм - шовіністичний реваншистсько - антиреспубліканський рух, названий на честь свого вождя, французького генерала та політичного діяча Жоржа Буланже. Використавши зростаючу в народних масах незадоволеність та неприйняття пануючої політики дрібною буржуазією, він націлювався на встановлення військової диктатури. Рух Буланже спочатку підтримували радикали та крайні націоналісти, яким був потрібен реванш у війні з Німеччиною. Масивною підтримкою стали монархісти, зв'язок з якими генерал приховував, а також клерикали. Постулати руху вимагали розпустити діючий парламент та внести правки в конституцію. Буланже досяг свого апогею в кінці 1888 – початку 1889 років, коли він був вибраний в палату депутатів, не дивлячись на доволі розрізнений соціально і політично електорат. Однак після його втечі в Бельгію (1889) рух швидко пішов на спад. [55]

Франція сприймала Франкфуртський мир, як ганебну умову, саме це стало важливим чинником Липневої кризи 1914 року і переросло у Першу світову війну. Причини Першої світової війни для Франції полягали в наступному: Франція прагнула взяти реванш за поразку у франко-прусській війні; республіка мала за мету – повернути Ельзас та Лотарингію, які були відокремлені від неї, в ході Франкфуртського миру; країна зазнавала значних збитків на своїх ринках збуту, в порівнянні з німецькими товарами.

Франція постраждала під час Першої світової війни, але повернула Ельзас та Лотарингію, чим подвоїла потужність металургії, що сприяло швидкому розвитку хімічної й текстильної промисловості. До 1935 року Франція експлуатувала вугільні запаси Саара. Швидко пройшло перетворення з аграрно-індустріальної країни в індустріально-аграрну. Роки війни глобально вплинули на економіку Французької республіки - військове виробництво вимагало розвитку низки галузей промисловості, що викликало збільшення загального промислового потенціалу країни. За роки війни виникли нові індустріальні райони: Центральний, Південний, Південно-Західний, нові підприємства - Рено, Сітроен. Створення нових промислових районів та відновлення зруйнованих значно збільшили внутрішній ринок французької промисловості. Зріс попит на обладнання та різноманітні види сировини.[24] Після 11 листопада, перемир'я з Німеччиною економіка країни відновилася за рахунок репарацій з Німеччини – реванш відбувся, французи раділи і ще більше почали знущатись з німців. [8, с.96]

Після встановлення в 1946 році четвертої республіки, почалися проблеми з колоніями – заворушення в Індокитаї, Тунісі та Марокко. У Франції хвилі імміграції переважно з європейських і католицьких країн нерідко протиставляються новим іммігрантам з колишніх африканських колоній, де переважає мусульманське населення. Як відомо, північноафриканська еміграція до Франції бере свій початок в кінці XIX – початку XX століття. Однак, якщо говорити про ранішні етапи то протягом останніх півтора століття імміграція до Франції представляла собою масове явище. Якщо в 1860 р. в розпал

колоніальних кампаній в Алжирі та Латинській Америці, Франція все ще була країною еміграції (витоку населення), то вже до 1880-их рр. міграційне сальдо стало позитивним і набрало більших масштабів після деколонізації країн Магрибу. Так Алжир після Другої світової війни залишався частиною Франції, і протягом повоєнного «славного тридцятиріччя» економічного зростання вихідці з цього регіону активно залучалися до роботи на підприємствах французької автомобільної промисловості. В своїй дисертації присвяченій імміграції до Франції, К. Дяконов зазначає, що: «Мирна угода між Алжиром і Францією, підписана в 1962 році, за наполяганням французької сторони передбачало вільний перетин кордону громадянами обох країн». Характерно, що до моменту призупинення робочої імміграції в 1974 р представники адміністрації, відповідальні за імміграційну політику, наполягали на перегляді цього пункту угоди, а також вживали заходів, спрямованих на зменшення частки алжирців в загальному імміграційному потоці, залучаючи робітників з Португалії, Тунісу та Марокко. [18]

По загальним тенденціям вихідці з країн Магрибу французами розглядалися не як потенційні громадяни, а скоріше як «аборигени» з колишніх французьких колоній. Набір робочих закордоном тривав аж до 1970-х рр. Нафтова криза і економічний спад в 1973-1974 рр. змусили французький уряд оголосити про «нульову імміграцію» і, як в інших країнах Європи, практично повністю відмовитися від трудової імміграції аж до самого недавнього часу.

Так, якщо говорити про міграційні процеси, то важливо зазначити про підйоми економіки періоду Другої імперії (1852-1870), 1920-х років, 1960-х років повністю відповідають основним етапам імміграції. І, навпаки, помітно зворотний вплив, коли економічні кризи кінця XIX століття, 1930-х років і 1980-х років приводили до стабілізації кількості іммігрантів. [47]. Після Першої світової війни рівень імміграції збільшився. З демографічних причин, а також у зв'язку з обмеженням імміграції в США, у Франції кинулися потоки трудових іммігрантів з Італії, а також з Польщі та Чехословаччини. Крім них, значно зріс потік вимушених переселенців в зв'язку з політичною обстановкою в Європі.

Однією з основних причин змін міграційних процесів виступає зменшення показників природного приросту населення і «кадровий голод» в робочих спеціальностях, враховуючи економічний підйом – все це викликало необхідність залучення іноземної робочої сили. Взагалі, якщо говорити про Європу останніх ста років можна простежити тісний взаємозв'язок між економічним підйомом і зростанням імміграції, яка була надійним способом заповнення порожніх робочих місць. Бельгія, Німеччина, Італія, Швейцарія та Іспанія залишалися головними джерелами робочої сили для французької промисловості.[18, с. 35]

Французька Республіка – країна, яка займає серед держав європейського континенту особливе місце через історично сформоване етнічне розмаїття, яке за останні півстоліття збільшилася завдяки значній кількості іммігрантів-європейського походження. Як зазначає дослідниця Надія Шмелева: «французька республіка на початку XXI ст., намагалась здійснити політику побудови нації по моделі громадянського суспільства (політичний або цивільний націоналізм), особливо після подій в передмістях французької столиці восени 2005 р. Зміни, що відбулися, а особливо зворушення, що стались були серйозним приводом як для переоцінки відносини в суспільстві як до «проблемних» міських районів, так і для трансформації політики інтеграції все більш етнічно-різноманітного населення країни. [54]

На початку XXI століття імміграція стає незворотнім фактором впливу на всі сторони суспільного життя Франції – економічну, юридичну, політичну та релігійну, в першу чергу, через збільшення чисельності мігрантів і їхніх нащадків. Громадські діячі та французькі політики регулярно заявляли про менший інтеграційний потенціалі молоді північноафриканського походження в порівнянні з вихідцями з Іспанії або Португалії. Подібні порівняння на користь попередніх хвиль імміграції характерні і для інших країн, що зіткнулися зі значними новими потоками іммігрантів. Однак якщо в США протиставлення вибудовується в першу чергу на припущенні про більш низьку кваліфікацію

нових іммігрантів, то у Франції акцент робиться на їх меншу культурну готовність до асиміляції.

Важливість та цікавість до ситуації з етнічним складом населення у Франції не в останню чергу пов'язана з тим, що в цій, традиційно католицькій країні проживають найбільші, за своєю чисельністю, в Західній Європі конфесійні меншини – буддисти і мусульмани, причому, саме останні привертають до себе найбільшу увагу і стають об'єктом алармістських заяв про «війну релігій» і «руйнуванні європейської цивілізації» [46]. Ідея «Євразії», справжнього або очікуваного політичного або культурного зближення Європи і арабських країн, яка прозвучала в 2005 р., отримала широкий резонанс в пресі і політичних колах. У «консервативному світі» подібні настрої знайшли своє відображення в натяках на «доморощених марокканців» в особі трудових мігрантів із Середньої Азії і на можливість повторення «французького сценарію» в німецьких та італійських містах. Поширення ідей про «мусульманську загрозу» дає змогу зрозуміти який реальний стан міграції, впливу на ксенофобію саме вихідців з країн Північної Африки у Франції.

Якщо говорити про територіальне розташування, то найбільша концентрація вихідців з мусульманських країн спостерігається в регіонах Іль-де Франс, Прованс – Альпи – Лазурний Берег і Рона-Альпи. Однак офіційні статистичні дані, які дозволили б з точністю визначити чисельність мусульман в країні, відсутні, оскільки закон від 1872 р. встановлює заборону на питання релігійної тематики в рамках державної перепису населення. Дана заборона отримала нове оформлення в законі від 1978 року, згідно з яким забороняються збір і обробка особистих даних, які прямо або побічно вказують на расову або етнічну приналежність, а також на політичні, філософські та релігійні переконання. Проте передбачається, що в даний час у Франції проживають близько 5 млн мусульман, чия електоральна вага стала очевидною в 2012 р. після обрання Ф. Олланда. За нього, як зазначає демограф Ж.-Ф. Дюмон, віддало свої голоси переважна більшість мусульман. [60]

Відповідно до Конституції та інших законодавчих документів, Франція гарантує право на притулок для людей, яким загрожує небезпека з політичних, релігійних, етнічних та інших причин у країнах, громадянами яких вони є. Статус біженця визначає спеціальна неурядова організація – ОФПРА. Людина, визнана біженцем, отримує десятирічний вид на проживання. Щорічно близько 20 тисяч осіб звертаються з проханням про надання їм статусу біженця. Приблизно 20% з них цей статус отримують. [24]

З 2015 року у Франції величезний наплив біженців, тільки в 2018 році було офіційно подано понад 120 тисяч заявок на отримання офіційного статусу, серед них 20 тисяч – діти. Нова тенденція – несупроводжувані неповнолітні до 18 років, яких Франція захищає за законом про дітей. Іноді при відсутності документів важко довести і підтвердити реальний вік такого біженця [71]

2.2. Соціокультурне відображення етнополітичних настроїв суспільства

Як відомо, важливі історичні, політичні, економічні події та соціальні явища знаходили відображення в мистецтві. Балади, літописи, художні та літературні твори напряду або ж завуальовано зображували дійсність. Тому не дивно, що в різних творах мистецтва можна знайти прояви різних соціально - політичних настроїв населення. Ми ознайомились зі знаковими французькими творами мистецтва різних епох, оскільки для нашого дослідження, цікаво простежити рівень та інтенсивність ксенофобних настроїв у суспільстві.

У Французькій республіці найбільш популярним жанром мистецтва, в якому яскраво відображались соціально-політичні настрої, починаючи з 15 століття і до сьогоднішніх днів була карикатура. Як зазначає в своїх працях М. Філатова «Галльська політична карикатура протягом всієї своєї історії існування розвивалась в опозиції державному устрою всіх епох. Але її популярність та розповсюдження залежало від цензури та свободи, яку надавала влада Французької Республіки». [53, с. 139]

Основними героями політичних французьких карикатур виступали «свої» - правлячі монархи, духовенство, знать, а також «чужі» - представники інших релігій, військові вороги, сусідні країни. Наприклад, у середні віки в доволі різких, грубих карикатурах висміювались звичаї та спосіб життя суспільства та паралельно, незручні церкви євреїв. На початку епохи Реформації ефективно використовувалися сатиричні зображення ворогів французької реформи, а особливо непристойні, різкі малюнки Катерини Медичі. В свою чергу парафіяни католицької церкви зображували гугенотів містичними слугами потойбічних сил. На зламі XVII-XVIII століть влада короля забороняла карикатури на внутрішні теми, тому в цей час розквітла сатира по відношенню до сусідніх країн, особливо до давнього ворога Франції – іспанців.

На початку революції, залишившись без зовнішньої підтримки французи за державним замовленням почали зображувати в своїх карикатурах ще більше іноземців – англійців, росіян, тих, хто виступав проти революційних подій. В цей буремний час, засобами масової інформації, якими виступала карикатура закріплюється образ «чужі - вороги». Карикатура стає одним з найдієвіших засобів впливу на свідомість людей. Дослідники зазначають що« ...карикатура служила відмінною рисою революційного періоду і відігравала активну роль в якості ініціатора і промоутера громадської думки в соціальній і політичній сфері. Сатирична графіка була центральним провідником громадської думки щодо диференціації церкви і держави» [73].

Довгий час відносини з Англією були напружені, а за час правління Наполеона отримали новий етап загострення – конфлікт інтересів на морях та колоніальних ринках зумовлює виникнення руху антинаполеонівських карикатур з боку англійців. Через певний час до них приєднується і французька підпільна карикатура, та гротескні зображення інших сусідів.

Крім традицій карикатурної школи у французькому суспільстві доволі розповсюдженими є лінгвістичні прояви ксенофобії – образливі прізвиська ворогів, скорочення важливих для іноземців назв до співзвучних сміховинних слів, приниження та обзивання. Наприклад, після поразки французи придумали

прізвисько для німців «Бош» – яке утворилось від скорочень назви німецької мови та розмовної назви голови. Завдяки карикатурам це слово закріпилось у французькому військовому жаргоні під час франко-німецьких військових конфліктів, а потім перейшло і в інші мови союзників.

Невід’ємним засобом відображення оточуючої дійсності є література. Стереотипні описи представників інших національностей та етносів. Ставлення до них влади та простих людей зустрічаються у таких відомих французьких письменників як А. Дюма, В. Гюго, О. Бальзак, Є. Золя та інших. Наприклад, описаний Віктором Гюго так званий «Двір чудес», в романі «Собор Паризької богоматері», де мешкають всі мігранти, гастролери, кримінальні елементи є основним осередком проживання ромів. Ставлення до циган, полярне – з одного боку мати Есмеральди, яка ненавиділа циган за викрадення доньки, та Фроло, який маючи статус і сан має боротися з «невірними», з іншого боку опис циганки, яка виховала її, побут та устрій циган, які тримаються разом задля виживання та кращого життя. З одного боку негативні установки і стереотипи, з іншого особистості, звичайні люди, покинуті світом.

В наш час найбільш наочний вид мистецтва - кінематограф. В кіно зображують все що оточує людство, все могло б його оточувати із ним відбуватись, екранізують визначні і недуже твори літератури, знімають історичні і напів історичні події. А зважаючи, що кінематограф це багатомільйонний бізнес, держава його не дуже контролює. Французька кіношкола визнана у всьому світі і цінується найперше за свій смак. Але це не завжди відповідає дійсності.

В контексті нашого дослідження ми проаналізували французькі фільми останнього десятиліття, приділяючи особливу увагу фільмам з полі етнічним складом акторів. Найвідоміший такий фільм «Недоторкані. 1+1» 2011 року, який заснований на реальній історії про відносини мігранта з кримінальним минулим та мільйонера з інвалідністю. У фільмі є сцени, в яких зображено ставлення французької еліти, заможних людей до мігрантів та людей іншої нації та соціального статусу, але в більшості своїй, це історія впливу двох особистостей

одна на одну незважаючи на відмінність у віці, расі, соціальному статусі. Фільм отримав багато нагород та визнання.

Для порівняння розглянемо інший французький художній фільм «Божевільне весілля» 2014 року який яскраво ілюструє, хоча і гіперболізовано, ставлення консервативних етнічних французів до представників різних етнічних груп та релігійних конфесій. В центрі сюжету поважна католицька сімейна пара, яка має чотирьох дочок, кожна з яких виходить заміж. Чоловіки трьох дочок відрізняються за етнічною, расовою та релігійною ознаками – мусульманин з Магрибу, єврей та азіат з Китаю. Фільм яскраво та доволі емоційно ілюструє не прийняття батьком такого вибору своїх дочок та конфлікту на релігійній і етнічній основі чоловіків між собою. Коли ж наймолодша донька оголошує, що збирається заміж першим питанням від батька стає «Чи він католик?» і отримуючи позитивну відповідь чоловік радіє і заспокоюється. Найгостріші ситуації і конфлікти починаються після знайомства сім'ї нареченої і нареченого – представники європеїдної раси, набожні католики, буржуа знайомляться з темношкірими католиками з Кот-Д'Івуару. Поглиблення конфлікту відбувається ще й через те, що для батька нареченого є неприйнятним шлюб сина з представницею колишньої метрополії його країни. За законом жанру комедії, як представлено фільм, все завершується добре, загальним примиренням всіх представників поліетнічної сім'ї. З художньої точки зору це легке сімейне кіно, але в контексті нашого дослідження доволі показовими є ставлення батька дівчат як представника «титульної нації» до інших, та помітна лінія «чистої крові». Про певні ксенофобські настрої фільму свідчить навіть оригінальна назва фільму «Qu'est-ce qu'on a fait au Bon Dieu?», що можна перекласти як «Чим ми прогнівили Бога?», тобто міжрасові та міжетнічні шлюби сприймаються як кара за несправедне життя. Показовим є те, що фільм здобув велику популярність у Франції – більш ніж 12 мільйонів глядачів, великі касові збори, захоплені відгуки, престижні премії. [57]. В світовому прокаті глядачі теж сприйняли фільм позитивно, в той час як преса розкритикувала і звинуватила в расизмі та ксенофобії. Зважаючи на політичну ситуацію у Франції – активна діяльність

націоналістичної партії «Народний фронт» під керівництвом Марін Ле Пен, яка заперечує ідею мультикультуралізму, доцільності існування Європейського союзу, загалом переслідує «праві наміри», вихід такого фільму і відсутність реакції правлячої партії змусила деякі країни Європи насторожитися [59].

А вже у 2017 році виходить новий фільм від команди, яка знімала «Божевільне весілля» і знов на міжнаціональну тематику. Фільм «À bras ouverts», в перекладі «З відкритими обіймами», в українській локалізації «Божевільні сусіди» розповідає про ліберально налаштованого письменника, який виступає за прийняття будь яких мігрантів «хоч би і в себе вдома», на це і отримує цілу сім'ю циган. Знову ж таки фільм знятий в жанрі комедії цього разу розкритикували обвинуваченнями в ксенофобії за жахливі стереотипи щодо ромів.

Отже, соціокультурні загальнонаціональні прояви ксенофобії можна прослідкувати з середньовіччя, що підтверджують перші популярні карикатури гугенотів. В історичному ракурсі не прийняття інших обумовлювалось загарбницькими територіальними війнами - сприйняття іноземців, як ворогів, висміювання їх звичаїв, вигляду, релігії виступає захисним механізмом французької нації. Подальша колоніальна політика стала поштовхом до формування так званого образу "титульної нації".

Певні твори мистецтва можуть оголити приховані проблеми суспільства, послугувати лакмусовим папірцем соціально-політичної проблеми. Таким на сьогоднішній день виступає французький кінематограф, який під звичним гумористичним жанром відкриває існуючу проблему ксенофобії.

3.СУЧАСНИЙ СТАН МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ У ФРАНЦІЇ

В попередніх розділах ми розглянули теоретичні аспекти формування ксенофобії та, базуючись на аналізі історичних та соціокультурних аспектів, підтвердили існування феномену ксенофобії в французькому суспільстві. То ж

відповідно до сформульованих завдань дипломної роботи змогли перейти до дослідження сучасного стану існування ксенофобії в Французькій республіці.

Розглянувши ксенофобські вияви в французькому суспільстві в історичному розрізі вважаємо за потрібне виділити такі аспекти дослідження ксенофобії у сучасній Франції:

1. Ксенофобія історично – військова: формування ксенофобських поглядів як результат міжнародних конфліктів та військових дій. Слід зазначити, що в цьому розрізі психологічна складова сприйняття «ворогів», певні образи за історичну несправедливість майже не має строку давності – образа за події Першої світової війни, чи поділ територій у XV столітті.

2. Вплив міграційних процесів минулого та сьогодення, етнічний склад мігрантів, їх кількість, релігійна та геополітична приналежність - представники колишніх колоній «вмикають режим титульної нації».

3. Високий рівень визнання Франції на міжнародній політичній арені. Участь в міжнародних та європейських правозахисних програмах.

Згідно даних Національного інституту статистики Франції чисельність населення за останні десять років (січень 2010 – квітень 2020 р) збільшилась на 2,5 мільйони осіб і становить 64 906 тис чол. в метрополії. Французьку республіку з впевненістю можна назвати однорідною (рис. 3.1), в етнічному відношенні, понад 80 % громадян вважають етнічними французами. Але слід зазначити, що серед них велика кількість так званих «колоніальних французів» - це вихідці з колишніх колоній, які від народження, або з дитинства живуть у Франції. Тому, не дивно, що етнічні французи відрізняються за расою. Середньорічним показником отримання громадянства є кількість в 10 тисяч осіб. Корінне населення представлено франками, вестготами і бургундцями. Тільки на околицях країни представлені такі етнічні групи як: провансальці, араби, ельзасці, бретонці і каталонці.

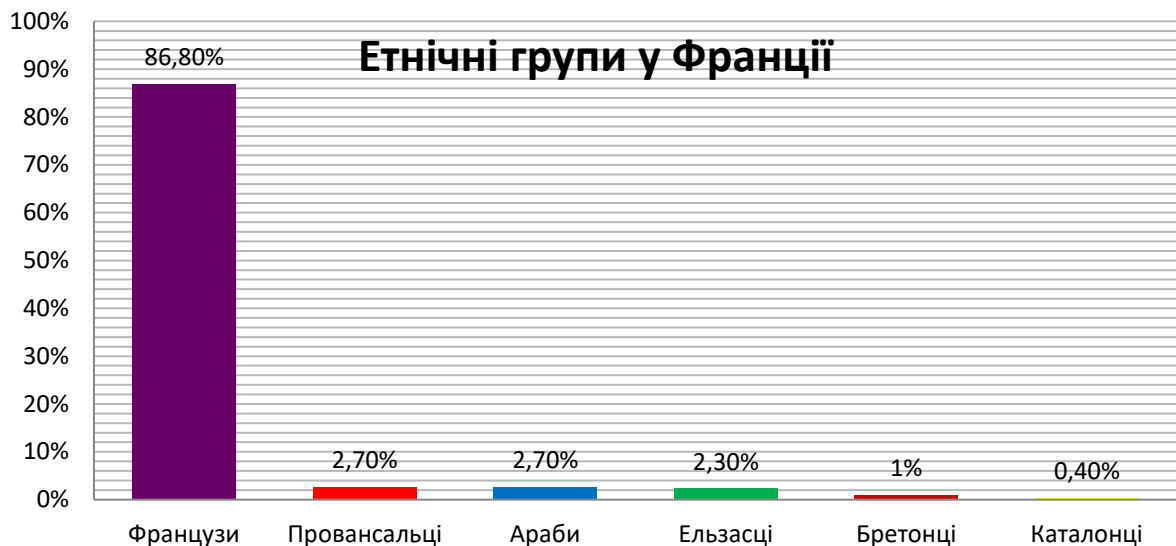

Рис 3.1 Розподіл за етнічними групами населення Франції

Останнім часом через хвилі емігрантів з країн Близького Сходу, все більшу частину населення Франції починають складати вихідці з таких країн як: Сирія, Ірак, Афганістан. Більшість з них мають статус біженців, тому питання відносно некорінних французів стоїть дуже гостро. А після революції в Лівії і зміни політики французької влади, щодо підтримки подій в ній періодично виникають конфлікти, на основі з етнічної приналежності деяких груп людей.

Як зазначалось вище французька політична карикатура популярна й досі, багато видань публікують сатиричні і критичні малюнки. Але інколи карикатура може стати не тільки відповіддю на сучасні події, але і стати новим приводом для конфліктів та проявів ксенофобії. Як наприклад резонансна трагедія Шарлі Ебдо, коли популярне видання опублікувало карикатуру на ісламського пророка Муххамеда. Після терактів в Парижі в січні і листопаді 2015 року, терпимість корінних французів до жителів країн Близького Сходу впала до рекордно низьких показників – більшість з них не бажають жити на одній території з людьми з цих країн та «надавати» їм громадянство, за допомогою шлюбів. Під час масових мітингів, на трагедії 2015 року, однією з вимог громади стала ініціатива, щодо перегляду процедури надання громадянства та статусу біженця.

В країнах, де домінує модель «політичної нації» або «громадянської нації», поняття національної меншини відпадає саме собою. Франція – класична країна «громадянської нації». Поняття «національні меншини» майже відсутнє, як і

формулювання з чітким юридичними рамками, що визначають статус такої спільноти. Такий факт вказує на суто ідеологічну природу походження даного поняття. У 1935 році Постійна палата міжнародного правосуддя визнала, що існування національної меншини не є питанням права, а є питанням факту.[61].

Критерії оцінки національних меншин полягають в наявності мовних, культурних та етнічних характеристик групи, члени якої себе ідентифікують з цими характеристиками. Якщо розглядати історію Французької республіки, то на її території живуть численні етнічні спільноти, серед яких є «корінні» для даної території етноси, такі як: провансальці, бретонці, фламандці, ельзасці тощо. Всі ці спільноти мають свою мову та культуру. Але слід зазначити, що ці групи не мають назви національних меншин, оскільки у Франції відсутні можливості політизації таких спільнот або можливості представництва від імені цих груп у політичній площині. Такий факт дає можливість стверджувати, що у Франції немає національних меншин.

Франція не підписала Рамкову конвенцію з захисту національних меншин та не ратифікувала Хартію регіональних мов. В Конституційній Раді Франції з цього приводу було чітко зазначено: «Франція – це країна, де немає національних меншин».

Населення Парижа, столиці Французької Республіки, складається з багатьох етнічних груп, таких як: євреї, італійці, англійці, фламандці, німці. Більшість з них мають давню історію проживання в місті, ще з часів Середньовіччя, але основна частина влаштувалася в столиці Франції в ХХ столітті. У Парижі було кілька хвиль імміграції: німців, італійців та євреїв в ХІХ столітті, російських, вірменів і поляків – в першій половині ХХ століття, іспанців, португальців, італійців, арабів і євреїв, вихідців з Азії та Африки на південь від Сахари – у другій половині ХХ століття. Як вже зазначалось вище, особливо значною була хвиля іммігрантів з Алжиру в першій половині 1960-х років (як етнічних французів, так і арабів і євреїв).

Показник кількості іммігрантів у Франції з 1921 року постійно змінюється, а починаючи з 1950-х постійно зростає, згідно з даними сайту Національного інституту статистики та економічних досліджень Франції (рис 3.2.).

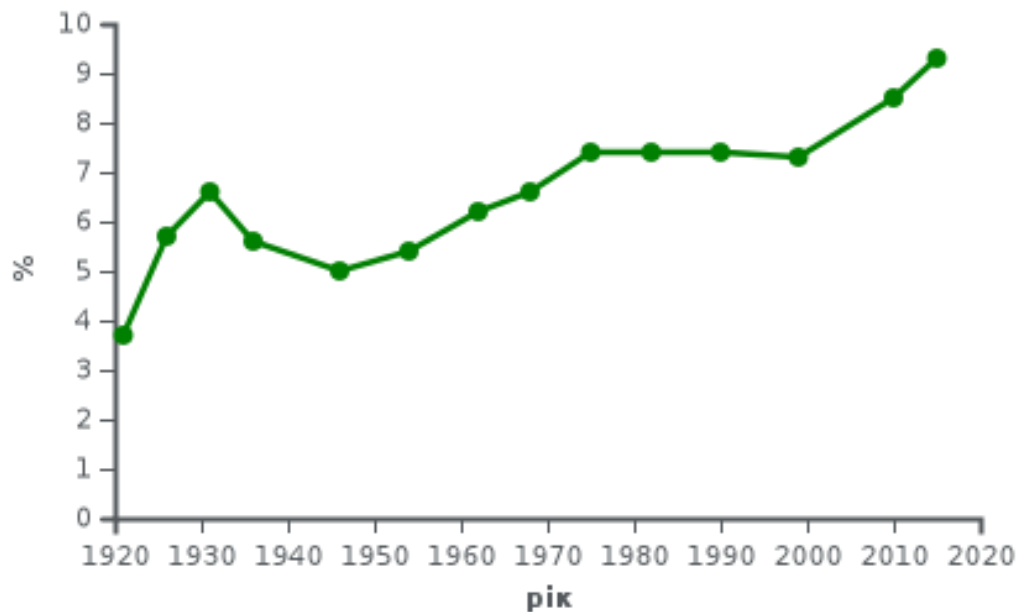

Рис.3.2. Зміна показника кількості мігрантів у Франції в XX-XXI ст.

До складу етнічних груп входять люди різних категорій: іммігранти, які отримали французьке громадянство, нелегальні іммігранти, іноземці, які тимчасово проживають в країні або чекають отримання громадянства, нащадки всіх цих категорій, які народилися вже у Франції і автоматично отримали громадянство, а також французькі піддані, чиї давні родичі прибули з-за кордону, і які хоча б частково змогли зберегти етнічну ідентичність. Також існує велика група французів, які народилися в міжетнічних і міжрасових шлюбах. За даними сайту Національного інституту статистики та економічних досліджень Франції [71] відсоткова частка таких груп населення розподіляється наступним чином (таб. 3.1.):

Походження	Частка в населенні країни (%)
Французи, народжені французькими батьками	83%
Діти іммігрантів, батьки – вихідці з європейських країн	5%
Діти іммігрантів, батьки – вихідці з африканських країн	3%

Діти іммігрантів, батьки – вихідці з інших країн	2%
Іммігранти	8%

Таб. 3.1. Розподіл населення Франції за походженням

Сьогодні у Франції існує проблема для французів іноземного походження. Основне питання полягає в тому, що французи, в яких батьки іммігранти не є відмінними, з ними просто поводяться, ніби вони відмінні — починаючи з того, що їх визначають за походженням батьків або їх самих. І це відбувається в країні, що декларує себе як універсалістську республіку, яка визнає всіх громадян, незалежно від походження.

Міграція населення з колишніх колоній, система отримання французького громадянства, змішані шлюби, цінності громадянського суспільства та політика підтримки мігрантів призвели до поверхневого об'єднання громадян, як французької нації. Але періодичні локальні міжетнічні конфлікти, резонанс в медіа та мистецтві дозволяє зробити висновок, що проблема ксенофобії у Французькій республіці існує в напівприхованому рівні.

3.1. Міжнародні правові засади протидії ксенофобії

Французька республіка актуалізувала питання рівності прав людини однією з перших в світі. Декларація прав людини і громадянина, яку Франція прийняла у 1789 році, мала великий світовий вплив на становлення ліберальної демократії. В її основі лежать ідеї свободи і рівноправ'я індивідів, фундаментальна ідея полягає в тому, що в центрі є людина, незалежно від того, яка в неї національність, віросповідання або політичні погляди, тобто не відчужування природних прав людини.

Оскільки Франція є однією з країн – засновниць Організації Об'єднаних Націй в 1945 році, вона проявляє активність в усіх напрямках діяльності ООН. Це стосується політичної сфери, навколишнього середовища і зміни клімату,

офіційної допомоги з метою розвитку, підтримки міжнародного миру та безпеки, та прав людини.

В преамбулі Уставу ООН зазначено: «Ми, народи Об'єднаних Націй, сповнені рішучості позбавити прийдешні покоління нещастя війни ... і знову утвердити віру в основні права людини, у гідність і цінність людської особистості, у рівноправність чоловіків та жінок і в рівність прав більших та малих націй, та створити умови, за яких можуть дотримуватися справедливість і повага до зобов'язань, що випливають із договорів та інших джерел міжнародного права, і сприяти соціальному прогресу й поліпшенню умов життя при більшій свободі, і заради цих цілей виявляти терпимість і жити разом, у мирі один з одним, як добрі сусіди...» [72]. З чого випливає, що країни учасниці, а тим паче засновниці, зобов'язуються захищати рівність та права всіх людей, незалежно від національності, раси, гендеру, релігії не тільки на території власної держави, а й за її межами.

Міжнародна законодавча база у сфері протидії расизму, ксенофобії це великий масив юридичних документів: декларацій, конвенцій, рішень різних міжнародних організацій. Як зазначають правозахисники: «..прихильники спеціального законодавства в сфері злочинів на ґрунті ненависті вважають, що спеціальні закони сприятимуть зміні та адаптації суспільних уявлень про цінності в бік більшої толерантності та відкритості.» [23]

Розглянемо деякі з основних міжнародних документів, які регулюють права людини в багатьох країнах світу, зокрема у Франції, як в одній із засновниць ООН та важливого гравця на світовій політичній арені:

1. Першим і найважливішим, базовим документом, який проголошує рівність прав людини найвищою цінністю, стала Загальна декларація прав людини 1948 року. Цією декларацією Генеральна Асамблея ООН у статті 2 говорить: «Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, без якого б то не було різниці, як-то у відношенні раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, майнового, станового або іншого становища». Декларується

рівність людей перед законом, заборона на приниження гідності людини будь-яким способом, засуджується рабство і работоргівля. Декларація має основоположне значення для протидії поширенню ксенофобії, расизму та шовінізму у світі.[70]

2. Декларація ЮНЕСКО про раси та расові забобони прийнята 27 листопада 1978 року говорить: «Всі люди належать до одного і того ж виду і мають спільне походження. Вони народжуються рівними у гідності та в правах, і всі вони є невід'ємною частиною людства». В документі затверджено фундаментальну основу з протидії ксенофобії: «Будь-яка теорія, що приписує перевагу або неповноцінність окремих расових або етнічних груп, яка давала б право одним людям панувати над іншими або відкидати інших, нібито нижчих по відношенню до них, або ґрунтується судження про оцінку на расових відмінностях, науково неспроможна і суперечить моральним і етичним принципам людства» (п. 1 ст. 2). Декларація зазначає, що «будь-яка дискримінація, нетерпимість, расистські погляди несумісні з вимогами справедливого міжнародного порядку» (ст. 3). Також наголошується, що неприпустимо будь-яку перешкоду, що утрудняє вільний розквіт особистості і вільну комунікацію між людьми, засновану на расових або етнічних поглядах (ст. 4). [14]

Ця декларація ЮНЕСКО закликала до розкриття суті расизму як негативного соціально-культурного явища, що призводить до проявів дискримінації як на рівні держави, так і на рівні громадян. Декларації розкриває складові расизму, яким держава має протидіяти: ідеологія, яка базується на расових забобонах, расові стереотипи, прояви дискримінації, діяльність організацій з расовими упередженнями.[14]

Специфічним аспектом у системі заходів щодо попередження расизму Декларація виділяє необхідність використання державами впливу на різних освітніх рівнях, за допомогою всіх можливих ресурсів, для введення концепції рівності людей в більшу кількість навчальних програм. Особливо це стосується підготовки педагогічних працівників, щоб протидія можливим проявам расизму

починалася з дитинства, а нові покоління громадян виховувались на засадах толерантності, терпимості та прийняття різноманіття.

Відповідно до статті 5 засоби масової інформації в своїй роботі мають керуватися принципом уникнення подачі інформації з позиції стереотипів, упереджених, оманливих суджень, щодо представників певного етносу, нації, гендеру, віросповідання та ін. Статтею 8 закріплюється ще один напрям протидії расизму – науково-дослідний. Наукові установи закликаються до співпраці над темою проявів расизму, причин його виникнення та актуального стану в країні. Подібні дослідження ініціюються та підтримуються органами державної влади.

3. Починаючи з 1978 року Генеральною Конференцією ЮНЕСКО диктує пріоритетність напрямків роботи ЗМІ та окреслює певні міжнародні етичні норми щодо змісту публікованого матеріалу завдяки такому документу, як «Декларація щодо основних принципів, що стосуються внеску засобів масової інформації у зміцнення миру і міжнародного взаєморозуміння, у розвиток прав людини та в боротьбу проти расизму і апартеїду та підбурення до війни». [15] Перша стаття цього документу стверджує: «Справа зміцнення миру і міжнародного взаєморозуміння, розвитку прав людини і боротьби проти расизму, апартеїду і підбурювання до війни потребує вільного, більш широкого і більш збалансованого поширення інформації. З цією метою засоби масової інформації повинні внести вклад першочергової важливості.». В свою чергу держави-учасниці, відповідно до статті 2, мають гарантувати журналістам доступ до різноманітних джерел інформації та не перешкоджати вільній передачі даних між представниками різних засобів масової інформації. А згідно з статтею 3 «засоби масової інформації повинні вносити важливий вклад у зміцнення миру і міжнародного взаєморозуміння і в боротьбу проти расизму, апартеїду і підбурювання до війни» [15]. Важливою місією засобів масової інформації проголошується їх вплив на молоде покоління. Тобто при підготовці матеріалів, журналісти мають враховувати, що їхня діяльність є частиною процесу виховання молоді і його метою є ствердження прав людини, миру, поваги до всіх людей без виключення, свободи в усьому світі. [15]

4. 25 листопада 1981 року Генеральна асамблея ООН своєю резолюцією затверджує «Декларацію про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії або переконань», в якій зазначено: «Кожна людина має право на свободу мислення, совісті і релігії.» (п. 1 ст. 1) Цією декларацією затверджуються свобода віросповідання, в різних формах та недопущення проявів насилля з причини релігійних переконань. [11]

5. Прийнята ще у 1985 році резолюцією Генеральної Асамблеї ООН «Декларація про права людини стосовно осіб, які не є громадянами країни, в якій проживають» покликана врегулювати в правовому полі права та зобов'язань держави та іноземців, що проживають у ній. Згідно статті 1, основним діючим терміном декларації є «іноземець», як особа, що знаходиться на території країни не будучи її громадянином. Стаття 4 визначає що «іноземці зобов'язані дотримуватися законів держави, в якій вони проживають або перебувають, і з повагою ставитися до звичаїв і традицій народу цієї держави». Але в статті 5 зафіксовані права іноземців, такі як: право на життя та особисту недоторканість, право на захист та рівність перед судом, на створення сім'ї, свободу думки, релігії, право на збереження рідних (етнічних, національних) мови, культури та традицій.[13]

6. Декларація принципів толерантності, яку Генеральна конференція ЮНЕСКО прийняла 16 листопада 1995 року затверджує, що країни-учасниці «...сповнені рішучості зробити все необхідне для утвердження ідеалів толерантності в наших суспільствах, оскільки терпимість є не тільки найважливішим принципом, а й необхідною умовою світу і соціально-економічного розвитку всіх народів».[16]

В умовах глобалізації, розвитку активної міжнародної діяльності з підтримки сталого розвитку країн, активних міграційних процесів, військових дій, протидія будь яким порушенням прав людини, боротьба з расизмом, шовінізмом та ксенофобією просування принципів толерантності, задекларованими ЮНЕСКО, стає майже всесвітньо необхідною місією. Важливість збереження вільного доступу до можливостей і реалізації прав людини у поліетнічному суспільстві,

затверджує що «...ескалація нетерпимості за умов глобалізації потенційно загрожує усім частинам світу. Від такої загрози неможливо відгородитися національними кордонами». Відповідно до цього ЮНЕСКО пропонує державам затвердити пріоритетним завданням оновлення національної законодавчої бази в сфері рівного забезпечення прав і свобод для всіх членів суспільства, незалежно від їх відмінностей. [16]

7. Декларацією ООН 2001 року, міжнародною політичною декларацією Генеральної Асамблеї ООН 2011 року, відповідно до програма дій «Разом проти расизму, расової дискримінації, ксенофобії і пов'язаної з ними нетерпимості» визначається, що поняття зазначені в програмі заперечують цілі принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй і Загальної декларації прав людини». Держави спільно заявляють про тверду рішучість зробити високопріоритетним завданням своїх країн протидію злочинам на основі нетерпимості та дискримінації. [40]

8. У «Стратегії ОБСЄ з протидії загрозам безпеки і стабільності в ХХІ столітті» зазначено, що в числі загроз безпеки і сталості в ХХІ ст. провідні місця займають неврегульовані міжнаціональні та міжетнічні конфлікти в активній стадії, загострення питання етнічних та національних меншин, зростання напруженості в релігійному питанні, всі можливі прояви дискримінації та ксенофобії, тероризм та екстремізм, а також занедбаний стан екології у світі. В документі передбачений окремий розділ, що направлений на боротьбу з загрозами, пов'язаними з дискримінацією і нетерпимістю. [50]

На сьогодні Франція є державою-учасницею базових міжнародних та європейських правових декларацій, конвенцій, пактів, що стосуються питань протидії будь яким порушенням громадянських, політичних, економічних, соціальних, культурних прав людей. [60]

Франція як прогресивна країна, базуючись на міжнародних правових документах з протидії расизму, шовінізму та ксенофобії проводить внутрішню політику з протидії цим явищам як в минулому, так і в сьогоденні.

Яскравим прикладом такої внутрішньополітичної діяльності виступає так званий «закон Тобіра» - меморіальний закон, що визнає рабство та работоргівлю минулих століть, злочином проти людяності та людства. Закон названий на честь вже колишньої міністерки юстиції Франції Крістіан Тобіри – прогресивної економістки та ліво партійної депутатки, яка народилася у Французькій Гвінеї.[62] Роботу цієї жінки, її погляди та цілі (визнання рабства злочином, протидія дискримінації, підтримка та лобіювання закону про одностатеві шлюби), можна вважати доказом реалізації Францією міжнародних домовленостей щодо превенції проявів ксенофобії та реалізації прав людини незалежно від обставин її народження та життя. А робота з попередження та протидії дискримінації та ксенофобії, підтверджує, що це явище має місце бути в державі. Отже, можемо ще раз підтвердити, що проблеми проявів ксенофобії у Французькій республіці все ж таки є.

Основними суб'єктами ксенофобії у Франції є мігранти з колишніх колоній, вихідці з Північної Африки та мусульмани. На роботу з інтеграції і захисту прав таких громадян орієнтовані державні і громадські правозахисні організації.

Окремим питанням стоїть розв'язання проблеми з мігрантами на законодавчому рівні. Починаючи з 1993 року комплекс законів і директив з підтримки та регулювання міграційних процесів у Франції постійно змінюється, реагуючи на актуальні події країни та світу, а також відповідно до міжнародних правових норм. Наприклад з 1993 по 1998 рр. дитина-іноземець, яка народилась у Франції могла натуралізуватись за бажанням після досягнення повноліття, а починаючи з травня 1998 встановлюється автоматичне набуття громадянства. Закон 2003 року «Про контроль над імміграцією, проживанням іноземців у Франції та громадянстві» змінив статус іноземців, ускладнивши процедуру отримання виду на проживання під егідою боротьби з нелегалами.

В 2003 Європейський Союз постановив директиву для всіх країн-членів, щодо об'єднання сімей біженців і мігрантів, і тільки в 2006 році у Франції прийнято закон згідно якого після 19 місяців легального перебування в країні особа може заявити про возз'єднання сім'ї. Крім того законом було дозволено так звану

«обрану імміграцію» - використовувати іноземну робочу силу без додаткових гарантій, в готельно-ресторанній сфері, будівництві та на сезонних роботах. Після критики цього закону на розгляд президента подаються правки щодо обов'язкового володіння французькою мовою, що знову піддається критиці громадських та правозахисних організацій. На цьому робота не зупиняється і в 2011 році, після внесення правок Національна асамблея затвердила закон про імміграцію.

В 2016 році прийнято новий закон, що кардинально змінює французьку імміграційну систему – вона стає більш відкритою, створює нові можливості для отримання громадянства, захищає сім'ї з неповнолітніми дітьми, та дозволяє навіть нелегальним мігрантам користуватися системою охорони здоров'я, за спрощеною системою легалізації. [62]

Що ж стосується боротьби з расизмом та дискримінацією на національному законодавчому рівні у Франції був прийнятий ряд заходів, з урахуванням кращих світових стандартів у сфері освіти та культури, направлений на охоплення всіх аспектів боротьби з расизмом, ксенофобією та для надання всім людям рівних можливостей.

Отже, можемо зробити висновок, що наразі Французька республіка не тільки бере участь в розробці міжнародних та європейських документів, щодо захисту людей від ксенофобії, расизму та дискримінації, але і намагається законодавчо на національному рівні забезпечити права людей, не зважаючи на їх походження, національність, расову і релігійну приналежність.

ВИСНОВКИ

В ході виконання завдань нами розглянуто ксенофобію як міждисциплінарне поняття, яке науковці трактують неоднозначно – це і не прийняття, патологічний страх, навіть, природна реакція захисту на «чужинців», людей іншої раси, віри тощо, може проявлятися і на особистому і на груповому і на державному рівні.

Аналіз наукових джерел показав, що немає єдиної думки щодо природи виникнення ксенофобії як явища. Одна з версій вказує на те, що ксенофобія природний, закладений механізм, присутній в будь якій соціальній формації. Інша ж, говорить, що це набутий продиктований соціумом феномен, який базується на само ідентифікації та приналежності до групи. Також існує думка, що на можливість проявів ксенофобії впливає індивідуальний розвиток, освіта, виховання, що людина як істота з вищими психічними процесами може викоринити це явище. Що ж стосується ксенофобії на загальнодержавному або загально етнічному рівні, то тут яскраво вираженим є вплив етнополітичної діяльності країни.

Ксенофобія, на сучасному етапі дослідження цього феномену, класифікується за чотирма видами: соціальна, етнічна/расова, релігійна та ксенофобія щодо ЛГБТ+ спільноти. Також, з точки зору деяких дослідників, ксенофобія це звична психологічна реакція організму на подразник, покликана захистити свій світ, свої норми і правила існування, у якому вона виникає. Поширення ксенофобії у суспільстві – це досить велика проблема, адже, в умовах посилення процесу глобалізації у суспільстві, ксенофобія лише порушує обіг процесу культурного та наукового обміну. Неможливо обмінюватись знаннями та починати політику «відкритих кордонів» з суспільством, яке упереджено ставиться до всього, що йому нове, чуже, незрозуміле чи невідоме.

Ксенофобія, як національне явище має історичний і геополітичний зміст, що і формує особливості проявів ксенофобії, її конкретних жертв та пояснює причини такої поведінки громадян. Оскільки, держави не стоять на місці, світ змінюється дуже швидко ксенофобію не можна розглядати лише в рамках ситуативних

проявів, а звернути увагу що це процес, який потребує систематичного моніторингу, контролю та впливу.

Проаналізувавши наукові джерела та статистичну інформацію ми виділили ряд факторів, які мають прямий або опосередкований вплив, на формування ксенофобії у Французькому суспільстві:

- територіальний - велика кількість колоній і вихідців з них, які з часом визнаються громадянами республіки та вважаються французами;
- історичний - за час становлення та існування держави її історія переповнена війнами за території з різними сусідами;
- релігійний - в католицькій країні уживаються чи не найбільша кількість релігійних меншин в Європі (іудеї, протестанти, мусульмани і тощо);
- міграційний - зовнішні та внутрішні Європейські міграційні процеси постійно впливають на етносоціальні настрої в суспільстві;

В контексті політики протидії ксенофобії Франція парадоксальна країна. З одного боку високий рівень розвитку країни, толерантне суспільство з іншого жорстка критика та сатира в мас-медіа. З одного боку високий показник моноетнічності населення - більше 80% вважають себе французами, з іншого боку безліч громадян народжених від змішаних шлюбів, натуралізованими вихідцями з інших країн, які відрізняються за вірою, кольором шкіри, культурою, мовою не є національними меншинами, але відчують на собі прояви ксенофобії.

Що ж стосується рівня підготовки механізмів протидії ксенофобії, Франція одна з найпрогресивніших країн світу в цьому питанні. Вивчення законодавчої бази міжнародних, європейських та національних інституцій дає змогу простежити рівень взаємодії та реалізації прийнятих зобов'язань та перейняти позитивний досвід, уникаючи колишніх помилок французів.

Щодо актуальності нашого дослідження для можливого подальшого глибшого вивчення питання за темою вивчення явища ксенофобії та французького досвіду вирішення цієї проблеми, вважаємо, що робота може розглядатися також як

джерело необхідних теоретичних даних щодо теорії ксенофобії. Вважаємо, що мета дослідження досягнута, завдяки виконанню всіх поставлених завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Асмолов А. Г. Психология обыкновенного фанатизма / А. Г. Асмолов // Век толерантности: научно-публицистический вестник. – Москва, 2002. – 234с.
2. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. – Київ: Довіра, 2007. – 205 с.
3. Борейчук І. О. Психологічні особливості проявів ксенофобії у студентів: дисертація / наук.кер. Ставицький О. О. Луцьк, 2018. – 377 с.
4. Великий тлумачний словник української мови / Упоряд. Т. В. Ковальова; Худож. оформлювач Б. П. Бублик. – Харків; Фоліо, 2005. – 767 с.
5. Вістріч Р. С. Демонізація іншого: Антисемітизм, расизм і ксенофобія / Роберт С. Вістріч. – Одеса: Бахва, 2013. – 431 с.
6. Водак Р. Взаимосвязь «дискурс – общество»: когнитивный подход к критическому дискурсу-анализу / Р. Водак, Э. В. Будаев, А. П. Чудинов // Современная политическая лингвистика. – Екатеринбург, 2006. – С. 123-13.
7. Всеобщая декларация о геноме человека и правах человека. Принята 11 ноября 1997 года Генеральной конференцией Организации Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/human_genome.shtml
8. Всесвітня історія. 1914-1939: підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. / П. Б. Полянський. - К. : Генеза, 2002. - 286 с.
9. Головатий М. Етнополітологічні процеси: суть і проблеми в сучасному світі // Персонал, 2006. – № 4. – С. 24 – 26.
10. Гринчак А. А. Протидія расизму, ксенофобії та екстремізму : навчальний посібник / Гринчак А. А.– Харків, 2018. – 248 с.
11. Декларация о ликвидации всех форм нетерпимости и дискриминации на основе религии или убеждений. Принята резолюцией 36/55 Генеральной Ассамблеи от 25 ноября 1981 года. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/relintol.shtml
12. Декларация о правах лиц, принадлежащих к национальным или этническим, религиозным и языковым меньшинствам. Принята резолюцией

47/135 Генеральной Ассамблеи от 18 декабря 1992 года. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/minority_rights.shtml

13. Декларация о правах человека в отношении лиц, не являющихся гражданами страны, в которой они проживают. Принята резолюцией 40/144 Генеральной Ассамблеи от 13 декабря 1985 года. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/not_nationals_rights.shtml

14. Декларация о расе и расовых предрассудках. Принята Генеральной конференцией ООН по вопросам образования, науки и культуры на ее двадцатой сессии 27 ноября 1978 года. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/racism.shtml

15. Декларация об основных принципах, касающихся вклада средств массовой информации в укрепление мира и международного взаимопонимания, в развитие прав человека и в борьбу против расизма и апартеида и подстрекательства к войне. Принята Генеральной Конференцией ЮНЕСКО на ее двадцатой сессии 28 ноября 1978 года. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/st_hr1_141.shtml

16. Декларация принципов терпимости. Принята резолюцией 5.61 Генеральной конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 года. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/toleranc.shtml

17. Дмитренко С. Народ-етнос: сутність та термінологічні особливості етнополітичного визначення поняття // Людина і політика, 2004. – № 4. – 28-33.

18. Дьяконов К. Б. Стратегии интеграции и адаптация иммигрантов из стран Северной Африки в современном французском обществе: диссертация / наук. рук. Дробижева Л. М. – Москва, 2009. – 169 с.

19. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови: Близько 7000 слівник. ст. / Худож. оформлювач І. В. Осипов. – Харків: Фоліо, 2006. – 766 с.

20. Кельберг А. А. Ксенофобия как социально-психологический феномен // Вісник СПбГУ, 1996. Сер. 6. Вип. 2 (№ 13) – С. 49.

21. Кіссе А. Етнічний конфлікт: теорія і практика управління. Політологічний аналіз: Монографія / А. Кіссе. – Київ: Логос, 2006. – 380 с.

22. Кіссе А. І. Політико-правові засади управління етнічним конфліктом: автореф. дис. д-ра політ. наук: 23.00.05 / А. І. Кіссе; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2006. – 32 с.
23. Кобзін Д. О., Шейко Р. В., Мартиненко О. А., Белоусов Ю.Л. Ксенофобія в контексті поліетнічності українського суспільства. Результати соціологічного дослідження. - Харків, 2008. – 43 с.
24. Комарова Н. С. Проблемы трудовой миграции во Франции: опыт для России // Вестник Уральского института экономики, управления и права. 2013. №1 (22). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-trudovoy-migratsii-vo-frantsii-opyt-dlya-rossii> (дата обращения: 25.05.2020).
25. Короткий словник сучасних понять та термінів / Під ред. А.В.Макаренко. – М, 1995. С. 217.
26. Котигоренко В. Причинність етноконфліктів: Впливи глобалізації // Політична думка, 2002. – № 1.4; – С. 3 – 22.
27. Кривицька О. Толерантність чи конфронтація: Вектори етноконфліктного потенціалу України // Людина і політика. – 2001. – № 6; — 2002. – № 1. – С. 17 –
28. Кроз М. В., Ратінова Н. А. Соціально-психологічні та правові аспекти ксенофобії. – Москва, 2005. – 40 с.
29. Курас І. Ф. Етнополітологія. Перші кроки становлення. – К., 2004.
30. Куц Ю. О. Етнополітичні державотворчі процеси в Україні: управлінський аспект. – Харків, 2002.
31. Латинско-русский образовательный словарь: Ок. 20 000 слов / Авт.-сост. Петрова Г. В. – М.: ООО «Издательство Оникс»: ООО «Издательство «Мир и Образование», 2008. – 704 с.
32. Муравьёв. А. Ксенофобия: от инстинкта к идее // Отечественные записки, 2004. № 4 (18), – С 279-287.
33. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Під ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — К.: Каннон, А. С. К., 2001. — 1104 с.
34. Паін Е. Чому помолоділа ксенофобія? // Незалежна газета. 14.10.2003.

35. Панина Н. Факторы национальной идентичности, толерантности, ксенофобии и антисемитизма в современной Украине // Вестник общественного мнения. Данные. Анализ. Дискуссии. 2006. № 1 (81). С.26-38.
36. Паніна Н. Фактори національної ідентичності, толерантності, ксенофобії, та антисемітизму в сучасній Україні // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 2005.- № 4. - С.26-45.
37. Паніотто В. І. Динаміка ксенофобії в Україні. 1994–2002 // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2003. № 3; Кобзін Д. О. та ін. Ксенофобія в контексті поліетнічності українського суспільства. Результати соціологічного дослідження. Х., 2008.
38. Патіотто В. І. Динаміка ксенофобії й антисемітизму в Україні (1994-2007) // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2008. № 1. С. 197-214.
39. Політологічний енциклопедичний словник (уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. За ред. М. П. Требіна). — Харків: «Право», 2015. — 816 с
40. Политическая декларация совещания Генеральной Ассамблеи высокого уровня в ознаменование десятой годовщины принятия Дурбанской декларации и Программы действий «Вместе против расизма, расовой дискриминации, ксенофобии и связанной с ними нетерпимости». Принята резолюцией 66/3 Генеральной Ассамблеи от 22 сентября 2011 года. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/racism2011.shtml
41. Політологія: Підручник / М. І. Панов (керівн. авт. кол.), Л. М. Герасіна, В. С. Журавський та ін. – К., 2005.
42. Проблеми толерантності міжетнічних та міжрелігійних відносин. Довідково-методичні матеріали. Тамбов: Фірма ТОВ «Граніт», 2005. – 100 с.
43. Психолінгвістическая экспертиза ксенофобии в средствах массовой информации: Методические рекомендации для работников правоохранительных органов /А.А. Леонтьев и др.; Под ред. Т.П. Толстой. - М.: Смысл, 2003, 85 с.
44. Римаренко Ю. І., Шкляр Л. Є., Римаренко С. Ю. Етнодержавознавство: Теоретико-методологічні засади. – К., 2001.

45. Салкина М.С. Замещающая миграция как фактор культурализации национальной идентичности: опыт Франции // Вестник Московского государственного лингвистического университета. Гуманитарные науки. 2018. №5 (795). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zameschayuschaya-migratsiya-kak-faktor-kulturalizatsii-natsionalnoy-identichnosti-opyt-frantsii> (дата обращения: 17.05.2020).
46. Саркисян Ж. М. Современные миграционные тенденции во Франции // Московский экономический журнал. 2019. №7. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennyye-migratsionnyye-tendentsii-vo-frantsii> (дата обращения: 23.05.2020).
47. Синяткин И. В. Североафриканская иммиграция во Франции: социокультурный и конфессиональный аспекты: диссертация / наук. рук. Пономаренко Л. В. – Москва, 2002. – 182 с.
48. Словарь политических терминов. Политическая энциклопедия онлайн. [Электронный ресурс]: <http://www.onlinedics.ru/slovar/pol/s/separatizm.html>
49. Степико М. Українська політична нація: проблеми становлення // Політичний менеджмент. – 2004. – № 1. – С. 19 – 29.
50. Стратегия ОБСЕ по противодействию угрозам безопасности и стабильности в XXI веке. URL: <https://www.osce.org/ru/mc/17508?download=true>
51. Татаренко Т. Етнічні кордони і міжетнічна толерантність // Політичний менеджмент. – 2004. – № 5. – С. 31 – 39.
52. Тураев В. Этнополитология. Учебное пособие. Исследования по социально-культурной антропологии. — М.: Наука, 2003. — 544 с.
53. Філатова М. І. Англійська та французька політична карикатура кінця XVIII – початку XIX ст.: сюжетні та художньо-стилістичні особливості (за матеріалами колекції Харківського художнього музею): дисертація / наук.кер. Соколюк Л. Д. – Львів, 2019. – 250 с.
54. Шмелева, Надежда Викторовна. Эволюция иммиграционной политики Франции на рубеже XX - XXI веков : 1995-2012 гг. : диссертация ... кандидата

исторических наук : 07.00.03 / Шмелева Надежда Викторовна; - Москва, 2013.- 235 с.: ил. РГБ ОД, 61 13-7/182

55. Barlatier P., L'aventure tragicomique du grand général Boulanger, P., 1949.
56. Clercq M. de, Recueil des traités de la France, t. 10, P., 1872, p. 472—80.
57. QU'EST-CE QU'ON A FAIT AU BON DIEU? [Электронный ресурс] // allocine. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: http://www.allocine.fr/film/fichefilm_gen_cfilm=222259.html.
58. Council of Europe [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.coe.int/uk/web/compass/discrimination-and-intolerance>
59. Derstandard [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: https://www.derstandard.at/story/2000003456759/heiraten-hilft-gegen-ressentiments?_lexikaGroup=1
60. Ministère de l'Europe et des Affaires étrangères [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.diplomatie.gouv.fr/ru/>
61. Le ministère de l'Intérieur [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.interieur.gouv.fr/fr/Publications/Statistiques>
62. Legifrance La service de la diffusion du droit [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.legifrance.gouv.fr/>
63. <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/125702>
64. Humans Rights Library [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://hrlibrary.umn.edu/Findex.html>
65. Звернення до Європейського суду з прав людини. [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://khp.org/index.php?id=1080677442>
66. The Office of the High Commissioner for Human Rights (UN Human Rights) [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.ohchr.org/EN/Pages/Home.aspx>.
67. <http://www.pvu.gov.ua>
68. <http://www.xenodocuments.org.ua/>
69. УННCR The Refugee Agency [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: http://www.unhcr.org.ua/unhcr_ukr/

70. http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr
71. L’Institut national de la statistique et des études économiques [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.insee.fr/fr/accueil>
72. La Charte des Nations Unies [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.un.org/ru/charter-united-nations/index.html>
73. Melot M. French Caricature and the French Revolution, 1789—1799 : politique et polémique. Los Angeles : Grunwald Center for the Graphic Arts, 1988. 285 p.

АНОТАЦІЯ

Дипломної роботи

Тема: **"Протидія проявам ксенофобії у сучасному французькому суспільстві: досвід переосмислення полікультурних зв'язків»**

Студентка Трикаш Анастасія Миколаївна

4 рік навчання

Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор Дем'янчук П.О.

Рецензент: доктор політичних наук, доцент Гнатюк М.М.

Захищена " ____ " _____ 200_ р.

Короткий зміст роботи

Дипломна бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел на 73 найменування, обсягом в 54 сторінки. Метою дослідження визначено з'ясування джерел та причин формування ксенофобських настроїв у французькому суспільстві та сучасного стану вирішення цієї проблеми на досвіді Французької республіки.

В першому розділі роботи, за допомогою аналізу теоретичної наукової літератури, розкрито поняття ксенофобії, як соціально - політичного явища. Також окреслено види ксенофобії, її міждисциплінарну природу, особливості та основні передумови формування. В другому розділі описані причини формування та соціокультурні способи вираження ксенофобії у французькому суспільстві. Третій розділ включає в себе аналіз сучасного стану поліетнічних суперечностей у Франції, на основі офіційних статистичних даних, а також узагальнення міжнародної та внутрішньої французької нормативно-правової бази з протидії проявам ксенофобії.

В процесі написання роботи зроблено висновки, щодо сучасного стану полікультурних відносин у Франції та досвіду боротьби з цим явищем на загальнонаціональному рівні.